

CUM ÎȘI PERCEP OAMENII VIAȚA LA PATRU ANI DUPĂ REVOLUȚIA ROMÂNĂ? NEVOIA DE ALTERNATIVE

ANA BĂLAȘA

The article contains a synthetical but a hensive image of this tremendous need for change perceived by the Romanians after December 1989. The existing links between facts and feelings, expectations and realities, satisfactions and dissatisfactions are evaluated in a direct approach based on the registered results of the inquiries organised from 1990 by the Research Institute of the Quality of Life.

The final conclusions of this article is that – most of the Romanians are still confident in their future, in spite of all the difficulties.

Nu vom reitiera aici discuțiile privind valoarea indicatorilor calității *percepute* a vieții sau a altor indicatori subiectivi. Considerăm că soluțiile, aprecierile, sugestiile privind acest tip de indicatori – și ne referim mai ales, la cele elaborate chiar în cadrul Institutului nostru¹ – constituie o bază teoretico-metodologică validă, de la care poate porni orice demers empiric în domeniu.

Vom trece, de aceea, direct, la prezentarea modului în care, în 1993, populația României și-a perceput și evaluat viața, gradul de satisfacție/insatisfacție pe care a resimțit-o atât față de viață în general cât și față de diferite componente ale ei, existența/inexistența unor simptome critice, exprimate subiectiv, sugerarea unor căi posibile de ameliorare. Se înțelege că nu ne vom opri asupra componentelor obiective ale vieții, legate de venituri, proprietate, consum etc., ele făcând obiectul altor studii prezente în acest număr al revistei, ci vom avea în vedere doar evaluarea subiectivă a unora dintre ele. Ne vom referi la acele componente ale vieții surprinse prin investigația concretă, care, operaționează trebuințe ce depășesc nivelul de primă necesitate și nu se definesc pe baza posesării de resurse materiale.

Vom prezenta un tablou foarte succint cu ce se întâmplă, la patru ani de la Revoluție, cu viața oamenilor în România, modul în care ei și-o percep, ce soluții de ameliorare pot fi posibile, în circumstanțele actuale, la îndemâna societății dar și la îndemâna oamenilor înșiși.

¹ Ne referim la contribuțiile cercetătorilor Cătălin Zamfir, Ioan Mărginean, Gheorghe Socol cu privire la valoarea indicatorilor de *percepție* a vieții.

a. Viața de muncă, afirmarea și dezvoltarea personală

Munca este o dimensiune fundamentală a existenței umane. Avem în vedere nu numai sensul de „producere de bunuri materiale” sau „sursă de venit” ci mai ales faptul că, în afara muncii, nu existăm ca oameni. Munca este principala sursă a afirmării și realizării umane, prin muncă omul, „se face” și este „ceea ce se face”. În sfera muncii omul găsește terenul necesar încercării capacităților sale fizice și intelectuale și realizării sale ca ființă socială. Acest teren este, în același timp, un „cadru” de viață socială, mai mult sau mai puțin satisfăcător, mai mult sau mai puțin prielnic pentru autorealizarea personală și socială. Care este calitatea vieții de muncă în România anului 1993? Cum își percep oamenii acest important segment din viața lor?

Concepțiile despre calitatea vieții de muncă evoluează progresiv. În primele etape ale acestei evoluții cei ce muncesc sunt considerați drept resurse economice ce trebuie alocate optim, menținute, protejate, spre binele societății, pentru ce pot da ei slujbelor lor. În ultimele etape, evaluarea se face în legătură cu ceea ce slujba poate să dea lucrătorilor. Pornind de la aceste constatări și având în vedere nevoia tuturor societăților de a lua în considerație atât *valorile umaniste* ale calității vieții de muncă, cât și *valorile sistemului social-economic*, Stanley E. Seashore² sugerează două definiții complementare ale calității vieții de muncă:

1. Calitatea vieții de muncă, într-o societate, este superioară și suficientă în măsura în care ea: asigură angajarea în muncă plătită a tuturor celor care doresc, slujbele utilizează complet și sporesc capacitățile forței de muncă, acordă sprijin economic suficient și securitate fizică pentru menținerea forței de muncă;

2. Calitatea vieții de muncă este superioară și suficientă în măsura în care asigură compensație adecvată și suficientă, condiții de muncă sănătoase și sigure, oportunitatea de a folosi și dezvolta în continuare capacitățile proprii, securitatea și progresul în carieră, integrarea socială în organizația de muncă, compatibilitatea între rolul de muncă și alte roluri de viață ale indivizilor.

Se poate observa că prima definiție vizează alocarea de către societate a avantajelor și resurselor iar cea de-a doua vizează maximalizarea calității experimentate a vieții de muncă cu componentele satisfacției muncii, autodezvoltare, realizare etc. Se precizează că numai o economie bogată poate susține o calitate a vieții de muncă astfel definită și se atrage atenția că nu există dovezi convingătoare că această situație s-ar și înregistra în realitatea țărilor bogate.

Deși în cercetările noastre nu am operaționalizat întocmai aceste definiții, mai adecvate altor realități economico-sociale și culturale, iar pe de altă parte, în diagnozele anuale nu putem da o extensie prea mare calității vieții de muncă în detrimentul altor componente (în Institut există cercetări specializate în domeniu) totuși, indicatorii sociologici pe care i-am utilizat pot oferi posibilitatea comparației

² Stanley E. Seashore, *Defining the Quality of Working Life*, în: *Indicators of the Quality of Working Life*, prezentată la Conferința UNESCO pentru Calitatea Vieții, Paris 13-16 decembrie, 1976.

cu un model ipotetic, ideal, spre care se tinde, surprins prin definițiile invocate mai sus.

În tabelul de mai jos redăm modul în care populația percepea în octombrie 1993 unele componente ale sferei muncii, inclusiv cele privind accesul la formele de învățământ prin care se obține calificarea dorită precum și posibilitatea de afirmare în viață, considerând că acestea devin realitate tot pe terenul muncii, oricare ar fi acesta. Includem în tabel și indicatorii de satisfacție, specificați pentru componente ale sferei muncii. Calitatea vieții de muncă este operaționalizată mai curând din perspectivă individuală decât din perspectiva sistemului social economic. Măsurarea s-a făcut pe o scală cu 5 diviziuni, de la situația cea mai rea (1) până la situația cea mai bună (5). Diferențele de procente până la 100 reprezintă non-răspunsurile pe care nu le mai consemnăm, având valori mici.

Indicatorul	Percepția (%)					
	Foarte negativă	Negativă	Neutră, satisfăcătoare	Pozitivă	Foarte pozitivă	Percepția majoritară
1. Condiții generale de muncă	3,2	15,7	29,3	45,7	5,5	pozitivă
2. Veniturile personale	13,5	30,7	36,4	14,8	1,3	negativă
3. Posibilitatea de afirmare	12,7	39,0	23,9	11,9	0,6	negativă
4. Accesul la formele de învățământ dorite	7,4	21,5	26,5	27,6	2,8	divergentă
5. Posibilitatea de a obține un loc de muncă pe măsura intereselor și a capacității	27,4	35,6	12,5	9,7	1,1	negativă
6. Posibilitatea influențării deciziilor la locul de muncă	11,6	32,4	17,4	24,6	5,8	negativă
7. Satisfacția față de profesie	1,8	8,1	16,8	59,4	12,6	pozitivă
8. Satisfacția față de locul de muncă	1,9	12,1	16,4	59,1	9,4	pozitivă
9. Satisfacția față de venituri*	12,8	43,1	27,3	12,5	0,2	negativă
10. Satisfacția față de realizările din viață	1,5	13,8	19,4	58,3	6,6	pozitivă

Constatăm:

- Veniturile personale care, în marea măsură, sunt salariale sunt percepute sub nivelul satisfăcător în cazul a 44% din populație.
- Datele cercetării privind oportunitatea de a fi angajat în muncă la nivelul calificării indică faptul că ne aflăm în fața a ceea ce numim „o problemă socială”.

Menționăm în context că în mai multe cercetări occidentale privind calitatea vieții de muncă s-a constatat, de exemplu, că din 16 indicatori referitori la locul de muncă, securitatea locului de muncă se plasa pe primul loc ca importanță, înaintea venitului. Probabilitatea de a pierde locul de muncă – exprimată la nivel ridicat, în cadrul cercetărilor noastre, – împreună cu perceperea unor posibilități scăzute de a găsi alt loc de muncă, pe lângă faptul că, în sine, reprezintă o necesitate de securitate, de existență, nesatisfăcută pe deplin, implică și importante consecințe psihologice și, de asemenea, poate influența toate celelalte aprecieri asupra locului de muncă.

Reversul oportunităților de ocupare este problema șomajului, față de care aproape jumătate din populație își exprimă îngrijorarea. În același an, 1993, în cadrul unei cercetări la nivelul Capitalei, șansa găsirii unui loc de muncă era plasată printre cele mai grave probleme ale societății românești, pe locul al doilea, imediat după starea economiei. Chiar dacă, obiectiv, șomajul nu are proporțiile care să justifice această plasare, el este astfel perceput, la nivelul individului. Pe de o parte, este un fenomen nou în peisajul economic românesc, iar pe de altă parte, majoritatea salariaților nu au alte surse de venit în afara celor salariale, deci pierderea locului de muncă este pierderea securității economice personale și a familiei, precum și o sursă majoră de stres. De consemnat și faptul că, în fiecare an, această percepție negativă este tot mai accentuată.

- *Condițiile de muncă* se plasează peste nivelul satisfăcător și se menține la aceleași valori, fără variații semnificative, din 1990 până în prezent. La acest nivel – satisfăcător spre bine – condițiile de muncă nu pot constitui totuși o sursă importantă de satisfacție și nici nu pot funcționa ca un motivator puternic al performanțelor profesionale.

- Percepția privind *accesul la formele de învățământ dorite* împarte, practic, populația în trei părți aproximativ egale: o treime consideră că aceste condiții sunt la un nivel scăzut, o altă treime că sunt satisfăcătoare și o alta că sunt ridicate.

- *Participarea la deciziile ce privesc locul de muncă*, indicator important al măsurării umanizării muncii, al posibilității asumării unui rol activ, este apreciată ca fiind o realitate de către o treime din populația care lucrează, 44% apreciind că nu au această posibilitate. Reamintim că problema participării la decizie a lucrătorilor din întreprinderi este de mai mult timp pe agenda Biroului Internațional al Muncii ea suscitând un interes crescut. Se consideră că trebuie să se țină cont atât de cei care aduc munca cât și de cei care aduc capitalul în existența și funcționarea întreprinderii. Pe lângă considerații de ordin etic se apreciază că prin participare, se diminuează zonele conflictelor de interese între direcție și personal și se ameliorează relațiile umane.

În „Cartea verde” a Comisiei Comunității Europene se afirmă că „situații economice actuală și posibilitățile de creștere reduse au mărit nevoia unor mecanisme proprii de urmărire și a altor obiective decât creșterea economică ameliorarea calității vieții, a condițiilor de muncă, a protecției mediului și intereselor consumatorilor. Este probabil ca simpla existență în întreprindere procesului de decizie, cu o bază mai largă și mai democratică decât la ora actuală să garanteze realizarea acestor obiective”.

• *Nevoia de afirmare*, mai cunoscută prin conceptul de „autoactualizare” promovată de Maslow, exprimă dorința individului „de a confirma imaginea despre sine și dorința de a deveni ceea ce este capabil să devină”. Este considerat totodată factorul motivațional cel mai puternic pentru determinarea comportamentului orientat spre realizări. Dorința de afirmare devine importantă, de regulă, în condițiile satisfacerii rezonabile a necesităților de alt ordin: independența economică, psihologică, profesională.

Posibilitățile de afirmare sunt percepute a fi sub nivelul „satisfăcător” de 52% din populație. Trebuie să precizăm că nu este de așteptat ca toți oamenii să aibă această aspirație. Se consideră că profesioniștii au în mai mare măsură această aspirație de ordin superior și au și posibilitățile de a și-o satisface. Faptul se confirmă și în cercetarea noastră. Pornind de la variabilele „posibilitatea de afirmare”, „accesul la formele de învățământ dorite” și „posibilitatea obținerii unui loc de muncă corespunzător calificării și intereselor personale” am obținut, pe baza analizei de scală, un indicator sintetic „*dezvoltare personală*” (Alpha = 0,68) care are următoarea distribuție*:

1. foarte scăzută 17,8%
2. scăzută 49,8%
3. satisfăcătoare 12,2%
4. ridicată 19,3%
5. foarte ridicată 0,9%

Dezvoltarea personală este influențată semnificativ de ocupația actuală, procentele cele mai înalte înregistrându-se în rândul specialiștilor (23,1%) și studenților (19,2%) iar cele mai scăzute, în rândurile agricultorilor (1,8%), șomerilor (3,8%) și muncitorilor (7,9%). O influență semnificativă o exercită pregătirea școlară: posibilitățile de dezvoltare personală se înregistrează mai ales în cadrul populației cu studii superioare (23,3%) sau cu școală postliceală (21,2%).

Dacă era de așteptat ca posibilitățile de dezvoltare personală să fie întâlnite, comparativ, mai ales la specialiști cu studii superioare, frapază cifrele, în sine, foarte scăzute. În context, remarcăm că, într-un raport din 1973 *Munca în America*, posibilitățile de realizare, autoactualizare, dezvoltare se înregistrau în mai mare măsură tot la specialiști, dar la un procent de 80%.

Datele din tabel, comentate mai sus, ne conduc la o concluzie deloc îmbucurătoare: în prezent, în România, domeniul muncii prin excelență specific omului este, preponderent, mijloc exterior omului. Munca procură celor mai mulți doar o slujbă pe termen incert, și o sursă de venit, și aceea nesatisfăcătoare. Nu numai că prin muncă oamenii nu se realizează plenar ca oameni, dar ea nu le satisface la nivel înalt nici necesitățile de bază: venit, condiții, oportunitate de angajare etc. *Munca este în prezent, în aprecierea celor mai mulți oameni, o sursă de alienare.*

* Toate prelucrările statistico-matematice la care facem apel în text au fost realizate de Mădălina Tatu și Ionela Dogaru din cadrul Oficiului de calcul al Institutului de Cercetare a Calității Vieții.

În acest caz, datele din tabel privind satisfacția față de profesie și față de locul de muncă nu mai sunt atât de contradictorii cum par la prima vedere: ele exprimă, în fapt, satisfacția oamenilor că *au* o profesie și un loc de muncă. Prin ele, însă, ei nu sunt ceea ce ar putea și ar dori să fie. Iar satisfacția față de realizările din viață, înscrisă în tabel, nu este în relație strânsă, cum ne-am fi așteptat, cu domeniul muncii. Cel puțin așa cum se prezintă acesta acum și pe baza indicatorilor utilizați de noi. Componentele muncii sunt predominant surse de insatisfacție.

Probabil că satisfacția exprimată față de realizările din viață își are sursa în realizări trecute, obținute în circumstanțe mai fericite ale vieții și/sau în alte domenii decât munca: familia, vecinătatea, activitățile de timp liber etc.

b. Mediul social politic

Vom descrie în continuare, succint, modul în care percep oamenii relațiile cu societatea, cu lumea lor, alta decât cea a muncii. Mediul social politic este o parte importantă a acestei „lumi” în care omul se exprimă nu numai ca individualitate ci și ca ființă socială. Relația individ-societate și semnificațiile ei pentru om sunt infinit mai complexe decât le vom putea noi reda prin analiza câtorva indicatori sociologici. Cu atât mai complexe cu cât ambii termeni ai relației se află, concomitent, într-un profund proces de schimbare. Într-o societate care se schimbă fundamental și în mare viteză, confruntată simultan cu o serie de crize, oamenii nu mai găsesc, ca în societățile stabile, repere sigure – sisteme de valori și norme – la care să se raporteze, pe care să și le asume și care să le orienteze comportamentele. Înseși aceste valori și norme sunt în schimbare și nu de puține ori în conflict. Atitudinea, de regulă activă, a omului în raportul individ – societate poate fi blocată de chiar ritmul schimbărilor, de incapacitatea unora de a se adapta rapid, de a face față șocului schimbărilor.

Unele secvențe ale rețelei individ-societate vom încerca să le redăm mai jos, accentuând, desigur, pe semnificațiile lor din perspectiva umană.

Indicatori	APRECIERE					Percepție majoritară
	Foarte negativă	Negativă	Satisfăcătoare	Pozitivă	Foarte pozitivă	
Mediul social	11,6	47,0	12,5	27,9	0,9	negativă
Participare socială	82,2	13,9	1,7	2,2	–	negativă
Starea conflictuală	13,7	52,1	7,8	25,2	5,2	negativă
Satisfacția față de relațiile dintre oameni	6,8	37,3	30,5	23,1	0,7	negativă
Satisfacția față de viața politică	12,8	46,1	27,3	12,5	0,2	negativă

• *Mediul social* este un indicator compus, rezultat din analiza de scală (Alpha = 0,64) a variabilelor: „modul în care primăria administrează localitatea”, „modul în care este condusă țara”, „securitatea personală de acasă, de pe stradă”, „modul în care drepturile personale sunt respectate”. Cu excepția ultimei variabile a cărei medie este identică cu media teoretică, toate celelalte variabile se află sub media teoretică a scalei pe care au fost măsurate.

Două treimi din populație apreciază negativ mediul social descris de variabilele menționate și numai o treime îl apreciază pozitiv. Este un „vot de neîncredere” general pe care populația îl acordă modului în care instituțiile abilitate administrează localitățile și țara și modului în care fi sunt apărate drepturile fundamentale și dreptul la securitate personală (probabilitatea de a nu deveni victima unei agresiuni). Menționăm totuși o ușoară ameliorare față de anii precedenți.

Participarea socială (indicator compus din variabilele: „Măsura în care puteți influența deciziile în localitatea în care locuiți” și „Posibilitatea de a avea un cuvânt de spus pentru a influența modul în care este condusă țara” – Alpha = 0,63) este un indicator deosebit de relevant pentru realizarea umană, pentru satisfacerea nevoii umane de implicare și integrare. Cifrele din tabel arată un nivel surprinzător de scăzut al participării la decizia social-politică în contextul în care, tot în anul 1993 (iulie) în cadrul altei cercetări la nivel național, atitudinea populației față de democrație era cu totul favorabilă și nu erau indicii care să sugereze obstacole serioase în transformarea ei în fapt, aprecierile fiind promițătoare în acest sens.

Pe de o parte, avem motive să amendăm rezultatele întrucât răspunsurile au avut în vedere *participarea directă* (prin vot, referendum etc.) la procesul de luare a deciziilor social-politice la nivel local sau național, niveluri la care, de fapt, populația este *reprezentată* de consilieri și parlamentari aleși. În plus, există, dincolo de o participare manifestă, concretizată în activism social politic instituționalizat sau nu, și o participare latentă care se exprimă prin cunoștințe, convingeri, atitudini, analize, reflecții asupra a ceea ce se întâmplă în societate. Un argument în acest sens, îl oferă audiența relativ mare a emisiunilor RTV pe teme social-politice și frecvența lecturii ziarelor și revistelor, apelurile telefonice și scrisorile primite la redacții pe aceste teme.

Pe de altă parte, nu putem ignora că participarea instituționalizată este extrem de scăzută – afilierea la partide politice sau organizații non-guvernamentale este redusă – ca și practicarea unor activități sociale sau politice. Mai mult, o mare parte din populație dovedește apatie și lipsă de încredere în exercitarea drepturilor democratice în cadrul unei societăți și unei vieți considerate prea complexe, care îi „scapă”, pe care n-o mai poate înțelege. În cadrul cercetării la care ne-am mai referit, 57% din populație declara în iulie 1993 că „uneori politica pare a fi atât de complicată încât cineva ca mine nu poate înțelege cu nici un chip ce se petrece”, iar 68% declarau că „oamenii ca mine nu pot avea nici o influență asupra a ceea ce fac autoritățile de stat”. Să mai adăugăm la aceasta și maniera în care s-a făcut, la noi, politică – caracterizată adesea de violență și confruntare cu

orice preț – precum și calitatea unor lideri politici. Nu dezinteresul în general pentru politică, ci dezamăgirea și inapetența față de *acest fel de a face politică* explică, mai degrabă, lipsa disponibilității de participare politică rezultată din mai multe cercetări. Nu este de mirare în aceste condiții că ponderea celor care declară că sunt nemulțumiți de viața politică din țară este de 59%.

Starea conflictuală (indicator compus din variabilele privind existența conflictelor între: tineri și vârstnici, salariați și conducătorii întreprinderilor, instituțiilor, săraci și bogați, oameni cu vederi politice diferite, oameni de religii diferite, români și locuitori de alte naționalități – Alpha = 0,73) continuă să caracterizeze societatea românească, conflictele politice fiind percepute, din nou, ca fiind cele mai frecvente. Cu fiecare an însă, intensitatea stării conflictuale este mai scăzută, ceea ce poate reflecta o situație reală dar poate însemna, într-o oarecare măsură, așa cum anticipam deja cu ocazia altui studiu³, și faptul că populația nu mai resimte atât de intens negativ prezența conflictelor, că se acomodează la starea de conflict ca la un fenomen a cărui prezență este firească într-o societate democratică. Cu condiția menținerii în limite normale, „administrabile”, pentru a nu afecta stabilitatea societății românești atât de greu obținută și atât de necesară în această perioadă.

A scăzut și procentul celor care declară că se tem mult de conflicte sociale (29%) ca și procentul celor care declară că sunt foarte nemulțumiți de realitățile dintre oameni.

Între toți indicatorii analizați mai sus există relații de interdependență, ca într-un sistem cum și este viața omului sau societatea. Sănătatea, de exemplu, nu depinde numai de asistența medicală sau calitatea serviciilor sociale ci și de condițiile de muncă, de calitatea locuinței, de posibilitățile de petrecere a timpului liber precum și de satisfacția împlinirii personale în viața de familie, la locul de muncă, în societate. Este dificil, de aceea, de a stabili priorități de intervenție, soluția fiind, mai degrabă, încercarea de ameliorare a fiecăreia din componente, cu condiția preliminară ca „necesitățile de bază”, ce țin de nivelul de trai, să fie satisfăcute măcar la nivel mediu.

c. Satisfacția față de viață

S-ar putea ca în percepția unor indicatori – obiectivi sau subiectivi – oamenii să se înșele. Cu siguranță însă, ei știu cel mai bine când sunt mulțumiți sau nemulțumiți, când sunt îngrijorați sau nu, în raport cu unele sau altele din aspectele vieții.

La întrebarea „Luând în considerare întreaga situație, cât de mulțumiți sunteți de viața dvs. de zi cu zi”, răspunsurile au fost următoarele:

Foarte nemulțumiți 6,8%	Nemulțumiți 21,7%	Nici nemulțumiți, nici mulțumiți 34,9%
	Mulțumiți 31,2%	Foarte mulțumiți 1,5%

³ Ana Bălașa, *Schimbare și conflict social*, în: *Calitatea vieții*, nr. 2-3/1993.

Distribuția frecvențelor, cu valori statistice ușor mai mari pe panta pozitivă a scalei, ar putea contraria dacă ținem seama cum au fost apreciate condițiile de viață ale unor domenii fundamentale pentru orice om, analizate mai sus. Explicația nu trebuie căutată numai în faptul că alte componente ale vieții, necuprinse în analiză (familia, de exemplu) sunt cele care procură starea de satisfacție deși, și acest lucru este adevărat. O explicație mai adecvată însă, ni se pare a fi dată de realismul și adaptarea oamenilor față de condițiile și posibilitățile acestui moment. Reacția umană la situația actuală a societății românești, exprimată de indicatorul „satisfacția față de viața de zi cu zi” este de *acceptare*. Firește că este vorba de un minim de acceptabilitate iar aceasta înseamnă, implicit, un nivel general de aspirații și așteptări scăzut sau o amânare a lor.

Pe de altă parte, bilanțul pe care și-l fac oamenii când își exprimă starea de mulțumire/nemulțumire nu este o sumă mecanică a componentelor vieții. Uneori satisfacția într-un domeniu poate compensa insatisfacția în multe altele la un loc. De exemplu, în cercetarea noastră, subiecții care au declarat că au posibilități de afirmare și de realizare s-au declarat în proporție de 82% mulțumiți de viața lor chiar dacă evaluau negativ alte componente ale vieții.

În tabelul de mai jos redăm gradul de influență a unor componente ale vieții asupra satisfacției față de viața de zi cu zi, utilizând coeficienții de corelație Pearson.

	Sănătate	Concediu de odihnă	Venituri	Servicii economice	Dezvoltare personală	Mediul social	Stres	Participare	Stare conflictuală
Satisfacție față de viața de zi cu zi	0,20**	0,14**	0,39**	0,07*	0,33**	0,31**	0,25**	0,22**	0,20**

** – semnificativ la 0,001

* – semnificativ la 0,005

Combinând indicatorul subiectiv „Satisfacția față de viața de zi cu zi” cu indicatorul „Frecvența momentelor de bucurie și mulțumire din viața dvs.” am obținut un indicator global de „mulțumire” ca o „medie” între ceea ce înseamnă acceptarea vieții și sentimentul de plenitudine a vieții conferit de momentele de intensă bucurie și fericire. Distribuția acestui indicator ($\text{Alpha} = 0,60$) este următoarea:

Nemulțumire intensă	1	2	3	4	5	Mulțumire intensă
	6,6%	33,2%	51,1%	9,1%	0,1%	

Analiza multiplă de regresie ne permite să indicăm contribuția fiecăruia din indicatorii pe care i-am analizat mai sus la explicația gradului de mulțumire/nemulțumire față de viață (cea de toate zilele și cea dăruită cu momente, mai mult sau mai puțin de bucurie). În tabelul de mai jos redăm coeficienții Beta pentru fiecare indicator.

Contribuția unor variabile privind mediul de muncă și mediul social-politic la explicarea stării de mulțumire/nemulțumire.

	Dezvoltare	Participare	Mediul social	Stres	Conflicte	Venituri	Condiții de muncă
Mulțumire/nemulțumire	0,32**	0,17**	0,24**	0,21**	0,08*	0,41**	0,07*

** – semnificativ la 0,001

* – semnificativ la 0,05

Contribuția cea mai importantă o au veniturile și dezvoltarea personală. Prin tabele de contingență se poate stabili care din variabile contribuie mai ales la starea de mulțumire și care contribuie mai ales la starea de nemulțumire. Dezvoltarea personală, de pildă, contribuie mai ales la starea de mulțumire iar veniturile la cea de nemulțumire. În acest caz, relațiile empirice care se stabilesc ne dau o măsură, chiar dacă este aproximativă, a sistemului de nevoi și aspirații ale subiecților. Nevoi și aspirații care, în cazul unora pot fi subordonate principiului „a avea”, în cazul altora principiului „a fi”. Ele pot fi subordonate, concomitent, și ambelor principii, a căror combinare poate varia și poate avea, și are, ca efect, o paletă largă de stiluri de viață, ca răspuns la „sfidările” mediului actual – psiho-social, economic-politic. Ideal este, desigur, ca oamenii „să aibă”, pentru a putea aspira să fie. Se pare însă că există și alte alternative de viață, în situația dată, în care cronologia „a avea” și „a fi” este pur și simplu ignorată. La adoptarea de stiluri alternative de viață, ca o soluție la situația în care ne aflăm, se mai adaugă încă ceva: oamenii mai dețin un „bun” foarte important: *speranța, optimismul* într-o viață mai bună, „peste 10 ani”. Și cercetarea ne confirmă că marea majoritate a populației (procentele scad totuși, anual) este încă optimistă. Probabil că, într-adevăr așa cum remarca un filosof român, *speranța și optimismul sunt pentru om, ceea ce era punctul de sprijin pe care îl solicita Arhimede.*

BIBLIOGRAFIE

1. PNUD, *Raport mondial sur le développement humain*, Paris, Economica, 1991
2. *Participation du travailleur aux décisions de l'entreprise*, Genève, B.I.T., 1991
3. CĂTĂLIN ZAMFIR, *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, București, Editura Academiei, 1984
4. IOAN MĂRGINEAN, GHEORGHE SOCOL coord. *Diagnoza calității vieții*, CIDE, 1991
5. ANA BĂLAȘA, IOAN MĂRGINEAN, ILIE SANDU, GHEORGHE SOCOL, *Calitatea vieții '92*, CIDE, 1993